

sz. iratot, 4 db. elenchust és 4 db. genealogiát, összesen tehát 77 db. iratot tartalmaz. Megkezdett a Szerdahelyi család levéltárának rendezése, de e munka a Kisfaludy és Bartal levéltárak rendezése miatt félbehagyatott. A Szent-Ivány család levéltáráról készített lajstrom revideálása 1816-ig haladt előre.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYLET KÖNYVTÁRA AZ 1902-IK ÉVBEN.

Az Erdélyi Múzeum-egylet 1903. évi május hó 21-ikén tartott közgyűlésén dr. *Erdélyi Pál* könyvtári igazgató a következő jelentésben ismertette a könyvtár állapotát az 1902-ik évben:

Tisztelt Közgyűlés! Az elmúlt 1902. évről szóló jelentésem két irányban fog tájékoztatni. Beszámolok 1. arról, hogy mint gyarapodtunk és mint dolgoztunk a mindennapi szükség és forgalom érdekében és 2. arról, hogy mit tettünk a mult tapasztalásain okulva, a jövőendő biztosítására és arra, hogy a czimünkben megnevezett fogalomnak testet adjunk és azt tartalommal lássuk el.

A gyarapodás mérlegét a következő adatok tüntetik föl: 1902. évben vásárlás útján szereztünk 461 köt., 1902. évben köteles példányban bekebeleztünk 2586 köt., 1902. évben ajándékba kaptunk 1907 köt. és pedig, az utolsó tétel részletezéseül: ajándékok 1265 mű, 1636 köt., ill. füz.; cserében *a*) a bölcs. stb. szakosztálytól 9 mű, 44 köt., ill. füz., *b*) az orv. term.-t. szakosztálytól 35 mű, 222 köt., ill. füz., *c*) alkalmi cserében 3 mű, 5 köt., ill. füz., együtt 1907 füzet, végső összegül az egész év gyarapodása 2985 mű, 4954 köt., ill. füzet.

Pénzünk az idén is kevés volt, nem is nagyon vásárolhattunk. Javadalmamat még nyomja az 1901. évi kölcsön, melyet az idén is rendesen törlesztettem, mely után az 5°/_o-os kamatot az idén is fizettem. Javadalmam második fele és pedig a nagyobb fele, le van kötve a folytatásos és gyűjteményes művek beszerzésére, a szabadon maradó rész pedig oly kicsiny, hogy abból alig gondolhatok rendszeres vásárlásra, az anyagnak öntudatos kiegészítésére és a gyűjteménynek szükséges fejlesztésére. Ha mégis valamivel kedvezőbb az idei vásárlások mértéke, legalább adatai szerint, annak az az oka, hogy hirlapgyűjteményünk kiegészítésére alkalmas vásárt tudtam csapni, megvevén ama makulatura gyanánt kiselejtezett hirlapokat, a melyeket a Kaszinó eladott. Megvettem másod kézből és természetesen nem makulatura árban. Kénytelen voltam azonban elereszteni egy hosszú sorát a vételre felejánlott könyvtári daraboknak, mert pénzem nem volt. Ezt csak azért említem meg, nehogy esetleg szememre hányhassák, hogy nem volt érzékem a fölajánlott tárgyak bece iránt. Itt, a nyilvánosság előtt kell már előre megtennem azt

a szomorú vallomást, hogy alapszabályszerű és intézményszerű kötelességemet pénztelenség miatt nem teljesíthettem abban a mértékben, mint arra alkalmam volt, a mint azt szerettem volna, a mint azt a könyvtár érdekében teljesítenem kellett volna. Nem tudom, megértik-e ily vallomásnak a keserűségét azok a felebarátaink, a kik bizalommal hozzák be eladóvá tett emlék- és kegyeleti tárgyaikat, a kik abban a jóhiszemben élnek, hogy hazafias kötelességet teljesítenek, a mikor ezt teszik, de azt tudom, hogy a mult tapasztalatai után korlátozott pénzügyi helyzetem miatt lemondóan kell őket tovább igazítanom. De én érzem, hogy ily vallomás ítélet magunk fölött, hogy ez egyben vallomás élnetlenségünk felől s védekezem, noha megint csak nekem adott az idő igazat, igazat azért, a mit tavalyi jelentésemben elmondottam. »Idő a nagy mester! Ez egy generációt természet rendje szerint eltemet, — mondja Kölcsey — s a következőben eléri célját . . . A bölcs késő öregségében is elülteti a fát, noha hasznával maga nem élhet: de érti, miképen az rendes időre megnő s unokáját gyümölcsessel enyhíti«. Így teszen a bölcs s úgy teszen a szegény, a mint mi teszünk. Az idő, ha elfoly felettünk, ne ítélje el könyvtárunkat! A ki szegény gazda kenyerét eszi, sótalanul eszi, a ki mostoha gyermek, annál jobban siratja az édes szülőjét.

A közművelődési intézetek, könyvtárak, múzeumok, minden nemzetnek és minden kulturának fényűzése, de egyben művelődési képességének és jövőendő nagyságának is mértéke. Ily intézmények anyagi ellátása a legnobilisabb és a leggyümölcsözőbb befektetés, mert, hogy az ideális eszményt és humanista hagyományt ne említsem, a közgyűjtemények forrásai a szellem munkájának, mely hol a reális világban, hol az erkölcsi életben alkot nagyot és szerez pénzt és dicsőséget a nemzetnek. De a mellett vagyoniilag is gyümölcsöző. A nagy intézetek gazdasági és fináncz-értéke sokszor meglepő adatokkal igazolnak. És szabad-e felejtenünk, hogy Dickens élete rajzában mindig különösen kiemelik, hogy szegény sorsban születve és élve, szellemi bontakozását a British Múzeum könyvtárának köszönhette?

Ezek messze célok, szinte ábrándok a mi szegényes világú mécsünk mellett. De az már közelebbi és zsebünket illető tény, hogy gyűjteményeink piacjai a külföld és az idegen gyűjtők árverései. A mi annyit jelent, hogy a külföld e téren is kiaknáz bennünket. Az elmúlt télen egy lipesei czég utazója járta sorban az ország könyvtárait, ez legalább őszinte volt és nyíltan dolgozott. De hány jó be nyitott sisakkal és tudjuk-e ellenőrizni a külföldi ágenseket?

Ezek az élelmes emberek olcsón veszik és viszik el tőlünk és tömegesen azt, a mit mi a katalogusokból drágán és egyenkint vásárlunk vissza. És ez azért van így, mert a közönség nem ismer minket, nem bízik vásárló és fizető képességünkben. Annak adja, a ki készpénzzel fizet. Sőt annak, a ki oda viszi a pénzét és fölkeresi, hogy

vele üzletet köthessen. Így gurúl ki az érték és így folyik ki utána a pénz. Veszteségünk pedig kettős, mert a kifosztott múlt új emlékeket már nem termelhet, mert az üzleti nyereség idegen zsebbe vándorol. Szegényedik multunk és romlik jelenünk, mert ily tapasztalás után méltán hihetik rólunk, hogy nem értjük történelmi és művészi emlékeink becsét, vagy azt, hogy csakugyan szegények vagyunk.

Talán megkérdi valaki, miért hozom elő mindezeket? Bizonyára nem azért, mintha nagyon örvendetesnek találnám. Hanem előhozom azért, hogy eszméltessek, mert nálunk ilyféle gondolatok költésére más alkalom nem igen kínálkozik, mert éreztetni akarom, hogy ma a könyvtártól s a rokon gyűjteményektől mást kell várni, minthogy vegetáljanak és végül, mert a múzeumi gondolatot senki más nem képviseli, mint maguk a gyűjtemények. Igen mindegy, hogy én mondom-e el, vagy más igazgató társam, a tény sem innen, sem onnan nézve nem fog változni.

Ez a tapasztalás szerencsére nem veszi el a közönség kedvét attól, hogy tehetése szerint ne istápoljon bennünket. Adakozó kedve fokozódik, kivált mióta látja, hogy támaszkodhatik buzgóságunkra és érzi, hogy mi is szeretjük azt, a mi ő neki kedves, hogy tehát nem aktával, hanem szívvel intézzük el dolgait, ha mihozzánk fordul. És ha mi egyesület, szegények és fogékonytalanok vagyunk, a mi jó közönségünk fogékony és gazdag. E vonások már az idén nagyobb mértékben gyümölcsöztek gyűjteményeink javára. A mellékelt kimutatásban hálás szívvel nyugtatom a könyvtár javára tett adományokat és köszönetem jeléül és nyilvános elismerésül egyenkint és adományaik feljegyzésével névszerint sorolom fel jóltevőinket. Fogadják együtt és egyenkint hálás köszönetünket most a beszámolóskor. Elaprózva az érzés mindig veszít erejéből, vajjon az összesített hála megnyerte-e azt az erőt, a mi veszendőbe ment volna, ha egyenkint sorolom fel adományosainkat?

A csere az idén is úgy folyt be, mint tavaly. Tavaly azt rtam, hogy a szakosztályok közül az egyik, t. i. a bölcs. stb. tudományi, a cserét a maga részéről elhanyagolta. Az idén azt írom: nem kultiválta eléggé intensiven. És miért írom így? Mert a szakosztály csak a kifejezés ellen védekezett. Mert, ha a tény ellen akart volna védekezni, akkor egy év alatt 16 folyóiratnak 44 köteténél bizonyára többet küldött volna be.¹

¹ A b. ny. és tört. tud. szakosztály elnöksége m. é. jun. 4-én az ig. választmányhoz a m. é. közgyűlésen emelt vádra beadott válaszában megfelel erre a most ismétlődő vádra, a következőkben:

»Szakosztályunk néhány évvel ezelőtt nyomatott felhívást küldött minden hazai tud. társulathoz és rokonzélú folyóirathoz és csereviszonyt ajánlott fel. A melyik elfogadta, azzal csereviszonyba lépett, a melyik nem reflektált, azt karhatalommal nem kényszeríthette.

A cserepéldányok egy része egyenesen a könyvtárba küldetik, más része ismertetés céljából az Erdélyi Múzeum szerkesztőségébe. Ezeket a

Köteles példányaink sorsa még nem dőlt el ebben az évben. A kolozsvári és a marosvásárhelyi kir. főügyészségek területén gyűjtött sajtópéldányokat annak idején és annak módja szerint megkaptuk és feldolgoztuk, de a budapesti anyagból, csak a hírlapoknak és folyóiratoknak egy részét dolgozhattuk fel, azt, a melyekre az előzetes tárgyaláskor a könyvtár joga föltétlenül meg volt állapítva és jegyzékbe foglalva. A nagy tömeg még ma is érintetlen, mert a Minisztériumhoz benyújtott kérelmünk, hogy a könyvtár előválasztási jogát biztosítani méltóztassék, az év folyamán még nem nyert elintéztést. Ily módon az 1898—1901. évek anyaga csupán őrizetbe van véve.

Az egész múlt évi gyarapodás föl van dolgozva, a mi tekintve, hogy az egyetemi könyvtár évi gyarapodása 3641 mű 8190 kötet volt és az is fel van dolgozva, nagyon tiszteletre méltó eredmény. A két könyvtár évi gyarapodása tehát 6625 mű 13.144 köt., ill. füzet. Ezzel a gyarapodással az egyesített könyvtárak a hazai legnagyobb könyvtárak mértékével mérve, a nagy könyvtárak sorába állottak. Miután pedig az egyetemi könyvtár állománya pontosan, 35.280 mű 69.492 köt., ill. füz., a Múzeum-Egylet könyvtáráé a régi kimutatások alapján körülbelül 66.406 köt., ill. füz., a két könyvtár egyesített anyagából alkotott egyetemi és múzeumi könyvtár anyaga 135.898 köt., ill. füz.; oly szám tehát, a mely méltán kelt várakozást gyűjteményünk iránt.

Ez a nagy és egységesen kezelt könyvtár kinőtt már Erdély határából és a Királyhágót átlépve, magyar földre is kiterjeszti közművelődési hatását. Még oly vidékekre is, a melyek földrajzi fekvésüknél fogva a fővárosi nagy könyvtárak vonzó körébe esnének. Okát nem találok másban, mint abban, hogy meg vannak elégedve velünk, mert iparkodunk minden igényt a lehetőség szerint kielégíteni. Forgalmunk itt a városban is igen tekintélyes, a mennyiben olvasótermünk általában zsúfolt és kölcsönzésünk a legelénkebb, miről egyébként a II. sz. melléklet adatai tanuskodnak.

szerkesztő az eddigi szokás szerint év végén összeszedi és beszolgáltatja. Hogy ezek hézagosak, annak oka az, mert ezek egy része is hibás címzés és postai kezelés következtében az Erdélyi Múzeum szerkesztősége helyett a *könyvtárba* küldetik, vagy másfelé téved, mint a hogy a könyvtárigazgató ismételten bontott fel tévedésből az E. M. E. elnökségének szóló s tévedésből hozzá vitt levelet is.

A második szakosztályt a könyvtárigazgató elismeréssel tünteti ki, hogy 92 külföldi és 30 hazai tud. társasággal áll összeköttetésben. A hazaiaknál a számarány nálunk sem kedvezőtlenebb; külföldi összeköttetéseket, mint ismételve megmondottuk, azért nem cultiválhatunk, mert folyóiratunk nem ad német, vagy francia nyelvű fordításokat.

Azóta a m. év végén nyomtatott felhívásokat küldött szét mindazon társulatokhoz és folyóiratokhoz, melyekkel csereviszonyban van, hogy kiadványaikat ezentúl egyenesen a könyvtárba küldjék. Módjában áll tehát a könyvtárnak a csereviszonyt ezután tetszése szerint cultiválni.

Az Erd. Múzeum szerk. jegyzete.

Itt emlékezem meg arról, hogy a kölcsönzési forgalomban három esztendő óta tartó rendszeres munka után már körülbelül elérkeztem a normális állapotra. Pedig, mikor a könyvtár vezetését átvettem, harmincz esztendő óta nyilvántartott és be nem hajtott hátralékokkal kellett megküzdenem. Három év óta egy tisztviselőm állandóan a kölcsönzés hátralékaival foglalkozik. Erre a munkára annál nagyobb szükség volt, mert a régi tömegtérítvények kezelhetetlensége miatt a nyilvántartás szinte illuzórius volt.

Jelentésemnek második részében el fogom mondani röviden, a mi ez év alatt a könyvtár belső rendje körül történt.

A könyvtáraknak nem volt helyi katalógusuk, vagy ellenőrző jegyzékük, úgy hogy akár egy jelentkező hiánynyal szemben, akár valami előre nem látott véletlennel szemben sem tudhattunk bizonyos dolgokat megállapítani, sőt még a rendes fölállítás alkalmával is örökös zavarban voltunk, mert a legutolsó számot illetőleg, csak a számozást végző magán feljegyzéseire, vagy emlékező képességére voltunk utalva. E helyzet tarthatatlanságát belátva, hamarosan a helyi katalógus felállításán dolgoztam és 1901. nyarán elvbem, őszén tényleg megindult a katalógus munkája, melyre a Minisztérium 9562 kor. rendkívüli költséget engedélyezett. A munka oroszlánrésze 1902. nyarán folyt le, addig előkészítettünk mindent, a nyáron elvégeztük a katalógus felállítását és a revíziót és az ősztől mostanáig folytatjuk a hiányok pótlását, végezzük a javításokat és átdolgozzuk, a mit a múltban hibásan vettek fel.

A könyvtárak czédula-katalógusa ugyanis nem egységes elv alapján készült. Egy része a czéduláknak tárgyi katalógusul, egy része czímtárul készült és az utalók közül csak elvétve volt egy-egy régebbi az őt illető szignaturával ellátva, sőt az utalók készítését sem vették nagyon gondosan elő, mert egy névre több műnek egyesített utalását vezették rá, sőt igen sok utaló hiányzott is. E tapasztalások kényszerítettek, hogy az egész czédula-katalógust átdolgoztassam és ez meg is történt a revízióval és a helyi katalógus felállításával egyetemben és egy időben.

A könyvtárak anyaga raktárszerűen volt egymásra halmozva, a nélkül, hogy akár az anyag belső természete szerint, akár a felállítás külső technikája szerint valami tagolása lett volna. Így egymás hátán állott hirlap és könyv, mert csupán a kéziratok és okleveles anyagot választották el annak előtte egymástól. A nyomtatványok közül a Régi Magyar Könyvtárnak csak az a része volt kiválasztva és felállítva, a mely Szabó Károly I. kötetében van lajstromozva. A nyár folyamán tehát megindult az anyagnak csoportonként való elválasztása és felállítása. Önállóan és külön elhelyezést nyertek a Régi Magyar Könyvtár, a Folyóiratok gyűjteménye, a Hirlap-gyűjtemény és végül egy kézi könyvtár, a melyben a legszükségesebb encyclopaediák, szótárak, bibliographiai és könyvtártani segéd-munkák,

életrajzi lexiconok és így tovább vannak egybegyűjtve, csoportonként felállítva. Külön választottuk a gyászjelentéseket és a proklamációkat, közéjük osztva azokat is, melyek a kéziratok között voltak és összesítettük ezeknek egész anyagát.

Ilyen módon a könyvtár keretei anyaguknak belső természete szerint lassan-lassan kialakulnak, máris önállósultak a következő csoportokban:

I. Incunabulumok, az 1500-ig nyomtatott könyvek.

II. RMK. az 1711-ig nyomtatott magyar irodalom.

III. A folyóiratok.

IV. A hírlapok.

V. Gyászjelentések és proklamációk,

valamennyi a nyomtatványi osztályon belől. Külön kiemelendők és kiválasztandók még a nyomtatványok anyagából *a)* a térképek, *b)* az apró nyomtatványok, *c)* a diszművek, *d)* a metszetek, *e)* a naptárak, schematismusok és végül *f)* a ponyva-irodalom termékei.

Mindezek együtt, mint a nyomtatványi osztály csoportjai, eddig elválasztatlanul állítottak fel, miáltal a gyűjtemény kiállítása, kezelése és fentartása egyformán bajos volt. Most, hogy a selectiója a múlt nyáron megindult, az I—V. csoport anyagát kiválogathattuk és önállóan föl is állíthattuk. És pedig a folyóiratokat és hírlapokat a régi torna-vívó helyiségben, az egyetemi épületben külön e célra víztelenített és betonba rakott terrazzóval burkolt helyiségben helyeztük el és állítottuk fel, az Incunabulákat és a RMK anyagát az igazgató szobájában lévő új szekrényekbe helyezve gyűjtöttük össze. Megjegyzem, hogy ez utóbbi anyag felállításában szoros kronológiai rendet vettem a felállításra irányadóul és mellőztem azokat a kategóriákat, a melyek szerint Szabó Károly a maga anyagát csoportosította. Mert az tisztán technikai kategória, a mely a munka készülése közben alakult ki, míg az időrendi felállítás és úgy, hogy mind a három részre kiterjedjen, megfelel a történeti fejlődésnek és a könyvészeti érdeknek is.

A többi csoport kiválasztása és felállítása még a jövő feladata. De én hiszem, hogy arra is hamarosan rá fog kerülni a sor, hiszem pedig két okon: 1. mert a fejlődés nem tűr logikátlanságot, 2. mert a könyvtár helyzete ma egyenesen megköveteli, hogy a kibontakozás munkája elé semmi akadályt ne állítsunk. Hiszem különösen azért, mert a vallás- és közoktatásügyi minisztérium az utóbbi években hálára méltó áldozatokat hozott a könyvtár érdekében. Az ideai költségvetési előirányzatba pedig az önálló könyvtári épület emelésére szükséges összegnek I. részletét állította bele. Az új épület végleges otthona lesz könyvtárunknak, meg kell tehát szabadulnia minden ideiglenességtől és meg kell nyernie szerves fejlődése biztosítására rendszeres kereteit, szakszerű felállítását és gondozásának állandóságát, a mi mind csak a végleges berendezés által érhető el.

Itt eljutottam jelentésem végére, oda, a hol már csak köszönni valóm van. Abban, hogy a könyvtár kibontakozása ilyen eredményéről számolhatok be, fő és legnagyobb része van munkatársaimnak, a könyvtárak tisztviselőinek és szakmunkásainak, a kik Gazelli Árpád úrral élükön, ezt a nagy munkát végrehajtották és maguknak a könyvtár történetében maradandó érdemet biztosítottak. Ha szabad azt mondanom, ők a könyvtárnak a keresztszülői. Mert munkájuk által és fáradságuk gyümölcseképpen a könyvtár eddigi raktárszerű jellegét elvesztvén, szerves és rendes gyűjteménynyé lett.

Köszönetet kell mondani a tud.-egyetem tekintetes Tanácsának, mely a könyvtár érdekét mindig szíven hordozta, szeretettel gondozta és szerencsésen képviselte. Hálánkat kell kifejeznünk a nagyméltóságú Minisztérium iránt, hogy a könyvtárak második megalapítását lehetővé tette azzal, hogy a kibontakozás és szervezkedés keresztül-hajtására szükséges munka költségeit engedélyezni kegyes volt.

Az elmondottak után, azt hiszem, a t. Közgyűlés felment attól a vádtól, hogy drága idejét hosszasan foglaltam le. Azonban az év története gazdag volt jelentőségteljes eseményekben, most már mondhatom: eredményekben is, melyekről be kellett számolnom. Mert az év munkája a könyvtár életére a második alapítás jellegével bír. Nem elég összehalmozni egy heterogén elemekből álló gyűjteményt, hanem azt szervesen kell fölfogni és szervesen kell fölállítani. Sőt még azzal sem szabad megelegedni, hogy a mai eredményekkel dicsekedhetünk, hanem dolgozni kell tovább és mindig előre tekinteni, nem ezért, hogy az utánnunk jövő nemzedék itéletét elkerülhessük, hanem azért, hogy a jól végzett munka örömét nyugodt lélekkel várhassuk.

Kérem a t. Közgyűlést, hogy jelentésemet örvendetes tudomásul venni és az egyetem tek. Tanácsának, valamint a nagyméltóságú Miniszter úrnak a közgyűlésből köszönő iratot intézni szives legyen.